

Михайло МАЙБРОДАстарший викладач,
Тернопільський національний економічний університет**Роман МИХАЙЛОВИЧ**

Тернопільський національний економічний університет

Ярослав САФАНДУЛА

Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена аналізу та методам оцінки інтелектуальної власності. Обґрунтовано їх недоліки і переваги, удосконалено алгоритм процесу.

Ключові слова: інтелектуальна власність, об'єкт інтелектуальної власності, оцінювання інтелектуальної власності.

Виявлення нових чинників оцінки фінансового стану вітчизняних підприємств потребує активного впровадження технологічних і управлінських інновацій, фінансовим виявом реалізації яких є інтелектуальна власність. Чинна методологічна база оцінки останньої є досить обмеженою, що спричиняє низький рівень формування та використання господарюючими суб'єктами його складових. Виходячи з цього, вважаємо, що методи оцінки та управління інтелектуальною власністю підприємства потребують більш глибокого дослідження й удосконалення.

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств пов'язане з удосконаленням управління інтелектуальною власністю. Однією з важливих її складових є оцінювання вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності. В умовах ринкових відносин ці права виступають у якості товару і, як будь-який товар, повинні мати вартість, яку формує ринок.

Проблемам оцінки ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності присвячені роботи вчених-економістів В. Зінова, Ю. Капіци, А. Козирева, В. Мокришева, П. Цибульова, В. Чеботарьова та інших.

Відповідно до міжнародних стандартів для оцінки ринкової вартості різних об'єктів інтелектуальної власності рекомендується використовувати три основні підходи:

- Перший підхід – затратний (інвестиційний), містить чотири методів: фактичних затрат, планових затрат, відновлювальної вартості, коефіцієнтів.
 - Другий підхід – ринковий (аналоговий), складається із трьох методів: порівняльних продажів, ринку інтелектуальної власності, експертних оцінок.
 - Третій підхід – дохідний (фінансовий), налічує шість методів: комерційної значущості, прибутку, економічного ефекту, «капіталізації доходу» (прибутку), дисконтування, роялті.
- Затратний підхід заснований на розрахунку затрат,

необхідних для повного відтворення об'єкта власності. Але практика підтверджує, що понесені затрати дуже рідко можна порівнювати з майбутнім успіхом на ринку.

Ринковий підхід втілюється через знання ринкової інформації про угоди з аналогічною інтелектуальною власністю, але така інформація не завжди доступна.

Дохідний підхід здійснюється завдяки оцінці здатності інтелектуальної власності приносити дохід, що вимагає досить точного знання ринкових перспектив товару, у якому використовуються об'єкти оцінки.

Якщо розглядати перевагу цих підходів стосовно різних нематеріальних активів, то рекомендується використовувати поради, які наведені в таблиці 1 [1].

Основний підхід забезпечує, як правило, найбільш точну оцінку для конкретного активу. Другорядний підхід може добре працювати, але має низку суттєвих недоліків. Він може бути корисним для порівняння і підтвердження оцінки, одержаної з використанням основного підходу. Неефективний підхід використовується, якщо не існує певних обставин або даних для застосування більш ефективного підходу, але водночас надає найменш точне значення.

Не викликає сумніву, що найбільш обґрунтована оцінка інтелектуальної власності за її внеском у капітал підприємства як актив бізнесу, тому основним підходом розрахунку вартості такого майна є дохідний метод.

Крім трьох основних, достатньо точних, підходів до оцінки інтелектуальної власності часто застосовуються більш прості методи для швидкого розрахунку початкової оцінки [2]:

- метод 25% від валового прибутку;
- метод 5% від продажів;
- метод повернення на інвестиції в дослідження і розробки;
- метод повернення коштів від продажу [2].

Відповідно до Міжнародних стандартів оцінювання під час визначення ринкової вартості

Таблиця 1. Ефективність підходів до оцінки різних нематеріальних активів

Види нематеріальних активів	Основний підхід	Другорядний підхід	Неефективний підхід
Патенти і технології	Дохідний	Ринковий	Затратний
Торгові марки і найменування	Дохідний	Ринковий	Затратний
Авторські права	Дохідний	Ринковий	Затратний
Знання персоналу	Затратний	Дохідний	Ринковий
Програмне забезпечення управління	Затратний	Ринковий	Дохідний
Виробниче програмне забезпечення	Дохідний	Ринковий	Затратний
Мережа збуту	Затратний	Дохідний	Ринковий
Франчайзингові права	Дохідний	Ринковий	Затратний
Корпоративна практика і методи	Затратний	Дохідний	Ринковий

об'єктів інтелектуальної власності виконуються такі дії:

1. Збирання та аналіз правових, фінансових, технічних та інших даних щодо об'єкта, який оцінюється. Сюди належить інформація про:

- власника об'єкта та безпосереднє оточення, яке впливає на розмір вартості об'єкта;
- юридичний статус об'єкта (вид, форма правової охорони, існування прав власності чи прав на використання об'єкта);
- складові частини об'єкта;
- дослідження ринку стосовно оцінюваного об'єкта.

2. Аналіз основних форм використання об'єкта, що оцінюється, та можливих варіантів його використання.

3. Збирання та аналіз інформації про умови ринкових угод, про угоди з аналогічними об'єктами, які спостерігалися на ринку можливої реалізації в минулому.

Аналізуючи ці дані, як ми вважаємо, треба врахувати істотні відмінності між об'єктом, який оцінюється, та об'єктами-аналогами, щоб внести відповідні корекції у їх ринкову вартість. Також мають бути враховані відмінності в обсязі прав, що передаються, в умовах оплати під час продажу об'єктів та стану ринку на дату оцінювання.

Якщо інформації про факти продаж об'єктів, які можна порівняти, недостатньо, використовують дані стосовно пропозиції щодо продажу таких об'єктів, враховуючи при цьому умови та обмеження, котрі існують у разі використання подібної інформації для оцінювання вартості об'єкта, що розглядається.

4. Збирання та аналіз інформації, необхідної для оцінювання складових частин об'єкта.

5. Збирання та аналіз інформації щодо фактичних витрат на створення об'єктів, які можуть замінити за своїми споживчими якостями складові частини об'єкта, що оцінюється.

6. Збирання необхідної інформації та визначення наявного зношення (амортизації) об'єкта, що оцінюється. При цьому враховується функціональне зношення (моральне старіння) і можливі втрати вартості, пов'язані з появою на ринку аналогічних об'єктів з вищими техніко-економічними показниками.

7. Збирання та аналіз інформації про економічні характеристики об'єкта, який оцінюється. Така інформація стосується:

– доходів, що їх отримують від експлуатації об'єкта (потенційних і фактичних);

– витрат, пов'язаних з експлуатацією (використанням) аналогічних об'єктів (при цьому розробляють, якщо це необхідно, обґрунтований прогноз можливих майбутніх доходів та витрат у процесі експлуатації об'єкта, який оцінюється).

8. Збирання та аналіз інформації, необхідної для визначення норми капіталізації (і/або дисконтування) відповідно до об'єкта оцінювання.

9. Під час оцінювання ринкової вартості об'єкта враховують вплив на вартість наявності та строків чинних договорів (опціонів) щодо продажу чи розробки і реалізації проектів, у яких планується використання об'єктів, що оцінюються.

10. Обґрунтоване узгодження розрахованих розмірів вартості, отриманих унаслідок використання різних підходів до оцінювання. При цьому, кінцевим результатом оцінювання може виступати як одна величина, отримана шляхом узгодження обчислена різними способами значень вартості, так і їх діапазон [3].

Інші нематеріальні активи, такі, як ноу-хау, клієнти, інфраструктура організації і т. д., які теж додають до вартості підприємства, як правило не вимірюються, не беруть участі у корпоративній стратегії розвитку підприємства.

Проте ці елементи мають пряме відношення до інтелектуальної вартості. І навіть ті підприємства, що згодні з тим, що вищеперелічені нематеріальні активи чогось варті, насправді не в змозі гідно оцінити свій інтелектуальний капітал через відсутність методів оподаткування інтелектуального капіталу, а також методів його оцінки.

Таким чином, якби вдалося залучити нематеріальні активи до господарського обороту, то це б дало змогу:

– по-перше, передати права на персоніфіковані об'єкти інтелектуальної власності іншим особам за відповідну ціну;

– по-друге, внесення об'єктів інтелектуальної власності на баланс підприємства призведе до збільшення амортизаційних відрахувань, що призведе до збільшення внутрішніх інвестицій і зменшення бази оподаткування.

При обліку нематеріальних активів важливо врахувати три основних моменти:

- визначення первісної вартості;

- амортизацію нематеріальних активів;
- встановлення строку служби.

Варто зауважити, що нематеріальні активи відображаються в обліку за вартістю придбання (первісною вартістю), тобто в сумі, яка за них заплачена.

Деякі нематеріальні активи можуть бути придбані за дуже низькими цінами або безоплатно.

Надалі їх вартість в балансі не змінюється, хоча цінність зростає.

Якщо загальний об'єм витрат на нематеріальні активи не передбачає надходжень у вигляді компенсації за збитки при порушенні права на об'єкт, то вартісну оцінку такого об'єкта для фінансового обліку (інвертерну вартість) пропонуємо визначати за формулою: [4]

$$W_0 = \left(\sum_{t_i} B_i \times k_i \times k_y + P_j \right) \times k_c$$

де:

B – загальні витрати на придбання нематеріального активу в t -му році;

t_0 – початковий рік дії певного нематеріального активу;

t_k – кінцевий рік розрахункового періоду;

P_j – загальний об'єм (сума) витрат, які необхідні для забезпечення продажу на певний нематеріальний актив;

k_i – коефіцієнт приведення вартісних оцінок протягом розрахункового періоду;

k_y – коефіцієнт індексації вартісних оцінок;

k_c – коефіцієнт морального старіння (амортизації) нематеріального активу, який визначається за формулою: [4]

$$k_c = 1 - \frac{T_\phi}{T_n}$$

де:

T_ϕ – фактичний строк дії ліцензії чи патента на певний актив;

T_n – номінальний строк дії цього документа.

Ринкову складову інтелектуального капіталу підприємства пропонується вимірювати на основі розміру його управлінського гудвілу, який, на відміну від бухгалтерського, утворюється не в момент продажу компанії, а в процесі реалізації конкурентоспроможної продукції діючого підприємства. При цьому результатом вияву конкурентних переваг підприємства є формування ринкового капіталу, який визначається капіталізацією наднормативного обсягу реалізації продукції.

Для визначення інструментів управління структурою капіталу пропонується застосовувати показник, що характеризує рівень інтелектуалізації капіталу і розглядається як співвідношення розміру сформованого інтелектуального капіталу та розміру загального капіталу підприємства. Різні значення цього показника у досліджуваних підприємств вказує на їх різні позиції щодо участі інтелектуального капіталу у кругообігу сукупного капіталу при формуванні його грошової форми.

У дослідженні висвітлені підходи та методи оцінювання ринкової вартості об'єктів інтелектуальної вартості, виявлено їх переваги та недоліки, удосконалено алгоритм оцінювання об'єктів інтелектуальної власності.

Отже, оцінка інтелектуальної власності дозволяє:

- визначити розмір частки при внесенні об'єкта інтелектуальної власності в якості вкладу в статутний фонд підприємства;
- оцінити вартість об'єктів інтелектуальної власності при складанні і реєстрації ліцензійних угод і угод купівлі-продажу;
- розрахувати розмір збитків або розмір компенсації у випадку незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності;
- регулювати обсяги амортизаційних відрахувань і створювати фонди для придбання нових об'єктів інтелектуальної власності;
- забезпечити облік усіх активів підприємства;
- збільшити ринкову вартість підприємства;
- оцінити вартість майна підприємства для одержання кредиту під заставу об'єктів інтелектуальної вартості;
- врахувати вартість об'єктів інтелектуальної вартості при реорганізації, ліквідації чи банкрутстві підприємства;
- здійснювати інші дії, передбачені законодавством.

Список літератури

1. Базилевич, В. Д. Інтелектуальна власність [Текст] / В. Д. Базилевич. – К. Знання 2008, 431 с.
2. Козырев, А. Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности [Текст] / А. Н. Козырев, В. Л. Макаров. – М.: «Интеррелама», 2003. – 373 с.
3. Микерин, Г. Н. Международные стандарты оценки (МСО 2003) [Текст] / Г. Н. Микерин, Н. А. Артеменков, Н. В. Павлов.
4. Ступінкер Г. Л. Удосконалення методів оцінки та управління інтелектуальним капіталом підприємства [Текст] / Г. Л. Ступінкер. – Дніпропетровськ : МНПК «Альянс наук», 2010.
5. Эдвинсон, Л. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании [Текст] / Л. Эдвинсон, М. Мэлоун. – М: Асабетиа, 2009.

РЕЗЮМЕ

Майброда Михаил, Михайлович Роман, Сафандула Ярослав

Анализ и методы оценки рыночной стоимости объектов интеллектуальной собственности

Статья посвящена анализу и методам оценки интеллектуальной собственности. Обоснована их недостатки и преимущества, усовершенствованы алгоритм процесса.

RESUME

Maybroda Mykhaylo, Mykhailovych Roman, Safandula Yaroslav

Analysis and evaluation of the methods of the market value of intellectual property

The article analyzes the methods and evaluation of intellectual property. There have been proved their costs and benefits. The algorithm of the process has been improved.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.